

Mateja Medved

Mateja Medved, univerzitetna diplomirana zgodovinarica, je enopredmetni študij zgodovine pod mentorstvom dr. Boža Repeta zaključila leta 1998. Po študiju je bila nekaj časa zaposlena v Pokrajinskem muzeju Celje in celjskem Zgodovinskem arhivu. Od leta 2002 kot kustodinja – muzejska svetovalka dela v Muzeju Velenje.

Janja Jedlovčnik

Janja Jedlovčnik je po opravljeni splošni maturi na Srednji ekonomski šoli Celje študirala zgodovino na Filozofski fakulteti v Ljubljani, kjer je leta 2009 diplomirala s temo iz slovenske srednjeveške zgodovine. Od 2011 do 2014 je najprej kot pripravnica in nato kot kustodinja delala v Muzeju Velenje. Od leta 2014 je kot bibliotekarka zaposlena v Osrednji knjižnici Celje.

PRVA SVETOVNA VOJNA SKOZI OČI AVSTRO-OGRSKEGA VOJAKA, ŠOŠTANJČANA HENRIKA MRAVLJAKA

O razglednicah, ki jih je svoji ženi Ivanki med 1. svetovno vojno pisal njen mož Henrik Mravljak¹

¹ Pričujoči članek je dopolnjeno besedilo, ki je nastalo ob pripravi razstave, ki sta jo ob 100. obletnici začetka 1. svetovne vojne pripravila zgodovinarja Janja Jedlovčnik in Damijan Kljajič. Razstava je bila oktobra 2014 postavljena na ogled v prostorih Muzeja Velenje.

Uvod

Poleti leta 1914, 28. julija, se je začela ena največjih človeških katastrof v zgodovini zahodnega sveta. Z avstro-ogrsko vojno napovedjo Srbiji kot odgovorom na atentat na njihovega prestolonaslednika Franca Ferdinanda v Sarajevu mesec dni prej in obojestransko (zlasti avstrijsko) nepripravljenost na sprejemanje kompromisov je izbruhnila 1. svetovna vojna. Vanjo so se vpletli vsi večji imperiji tistega časa ter njihovi zavezniki, zaradi česar je majhen evropski konflikt na Balkanu hitro prerasel v vojno svetovnih razsežnosti.

V dogajanje vélike, prve globalne vojne, so bili – tako posamezniki kot narod – vključeni tudi Slovenci, ki so množično umirali na frontah, pa tudi v zaledju, izgnanstvu in internaciji. Medtem ko so se v avstro-ogrskih uniformah najprej borili predvsem na vzhodni fronti v Galiciji, ter balkanski, se je težišče njihovega delovanja po vstopu Italije v vojno na strani antante leta 1915 preneslo na novo odprto italijansko-avstrijsko bojišče, katerega del je bila ob tirolski, karnijski in koroški tudi soška fronta. Z odprtjem slednje so se vojni spopadi začeli tudi na slovenskih tleh in vsaj na tem bojišču so se slovenski vojaki borili in umirali, ko so branili svojo domačo zemljo. Za seboj je po le dobrih dveh letih pustila opustošeno Soško dolino in Kras ter povzročila, da je bilo na desettisoče prebivalcev z obeh strani fronte razseljenih v različna taborišča po Italiji in Avstro-Ogrski.

Pomanjkanje dobrin, lakota, nalezljive bolezni, mobilizacijski pozivi in obvestila o smrti so za dolga štiri leta postali del slovenskega vsakdanjika, ki so rezultirali v nekaj deset tisoč padlih slovenskih vojakih na »poljih slave«, k tem izgubam pa je potrebno prišteti še vojne invalide in civilne žrtve, ki so jih zahtevali lakota, pomanjkanje in bolezni ter ne nazadnje tudi vojaške okupacije in represalije.

Ko je vojna nasilno pretrgala vezi med ljudmi, a po drugi strani razširila njihova obzorja, je bilo pisanje pisem, dopisnic in razglednic mnogokrat edina vez z domačimi: ženami, starši, otroki ter prijatelji in znanci. Pisana beseda velikokrat skriva človeško bolečino in grozo, ki so jo doživljali

vojaki na fronti, občasno je radostna, včasih tudi sentimentalna. Vsa našeta občutja se odslikavajo tudi v ohranjenih razglednicah, ki jih je z različnih front svoji ženi Ivanki pisal njen mož, Šoštanjčan Henrik Mravljak.

Pričujoči članek je poskus rekonstrukcije Mravljakove vojaške poti in njegovih doživljanj 1. svetovne vojne na osnovi ohranjenih razglednic. Predstavlja del njegove življenjske zgodbe, štiri dolga leta, ki jih je kot avstro-ogrski vojak preživel na evropskih bojiščih.²

Razglednice Henrika Mravljaka

Razglednice Henrika – za domače Rika³ – Mravljaka hrani njegov vnuk Andrej Jerin iz Velenja. V njegovi zbirki⁴ se je ohranilo 85 razglednic, ki izvirajo iz časa 1. svetovne vojne. Med temi razglednicami, med katerimi je ena pravzaprav fotografija,⁵ se je ohranila le ena razglednica,⁶ ki jo je Ivanka pisala možu, eno pa sta Henrik in Ivanka skupaj pisala

² Nekaj podatkov o Henriku Mravljaku sta v svojih spominih zapisali tudi njegova svakinja Zalka Rajšter Zalar, mlajša sestra njegove žene Ivanke, ter nečakinja Jelica Rajšter Ambrožič, hči Ivankinega brata Josipa oziroma Pepija Rajštra. Njune spomine je za objavo pripravil muzejski svetnik, prof. Damijan Kljajič. Z naslovom Spomini na preteklo dobo je knjiga leta 2017 izšla v Muzeju Velenje. Henrikovo vojaško pot dodatno osvetljujejo dokumenti iz Vojnega arhiva na Dunaju (Kriegsarchiv Wien).

³ Sam se je na vseh ohranjenih razglednicah podpisal kot Riko.

⁴ V Muzeju Velenje smo leta 2014 evidentirali 89 razglednic v lasti Andreja Jerina, med katerimi štiri ne izvirajo iz časa 1. svetovne vojne. Razglednico iz Trsta (RM-08) je Henrikovi ženi Ivanki že leta 1911 poslala njena znanka Irena Sedmak, dve (RM-41 in 65) pa je Ivanki pisala Mici; verjetno gre za Miciko Brezovnik. Njena mati je bila pri družini Rajšter v službi in njena hči Micika je tudi po njeni smrti svoja otroška in dekliška leta preživela pri Rajštrovi družini. Ivanka Mravljak je bila njena botra. Za več glej: Zalka Rajšter Zalar, Jelica Rajšter Ambrožič, Spomini na preteklo dobo, Velenje: Muzej Velenje, 2017, str. 120–124. Prav tako v čas 1. svetovne vojne ne sodi neodposlana razglednica s podobo Šoštanja iz časa med obema vojnama (RM-89).

⁵ Razglednica s št. RM-51.

⁶ Razglednica s št. RM-64.

sinu Dušanu iz Ulcinja,⁷ ko je bila septembra 1918 Ivanka na obisku pri možu. Ohranilo se je še pet razglednic, ki so brez besedila in naslovnika, a imajo, sodeč po motivih,⁸ v dveh primerih pa tudi žigih,⁹ svoj izvor v vojnem času. Ohranjene razglednice predstavljajo le del Henrikove medvojne korespondence z družino. Iz leta 1915 so se ohranile štiri razglednice, leta 1916 je Henrik Ivanki poslal vsaj 29 razglednic, leta 1917 ji jih je poslal vsaj 22, zadnje leto vojne, leta 1918, pa 20. Dveh razglednic zaradi nečitljivega datuma ni bilo mogoče natančneje umestiti, a lahko po vsebini in vojnih poštih žigih sklepamo, da izvirata iz leta 1917 oz. 1918.¹⁰

Tudi motivi razglednic so sami po sebi izjemno zanimivi: največ je motivov, ki bi se jih dalo opredeliti kot etnološke, vezanih tako na območje Ukrajine kot Balkana, pa tudi širše (dekleta iz uzbekistanskega mesta Taškent), veliko je vedut različnih mest, ne manjka pa tudi raznih vojnih motivov, čeravno je teh med njimi še najmanj. Med mestnimi vedutami najdemo tako razglednice iz avstrijskega Linza, kjer se je Mravljak nahajal pred odhodom na fronto, današnjih ukrajinskih mest Kovel, Luck in Lvov, mest na Balkanu: Sarajevo, Split, Dubrovnik, Kotor, Budva, Bar, Ulcinj, in celo današnjega albanskega Skadra.

Možno je, da je razglednica, ki jo v Muzeju Velenje kot evidentirano gradivo vodimo pod oznako RM-51, pravzaprav fotografija, ki jo je posnel Henrik Mravljak sam. Na fotografiji je ujet živahen ulični utrip mesta Ulcinj, kakor je z roko zapisano na zadnji strani razglednice. Zraven je ob datumu 12. september 1917 dopis, da gre za stari turški del mesta. Poleg te je morda posnel še katero od razglednic, razvitih kot fotografije.¹¹ Medtem ko je na prvi razglednici, ki

⁷ Razglednica s št. RM-27.

⁸ Razglednice s št. RM-15, 30, 32.

⁹ Razglednici s št. RM-77 in 78.

¹⁰ Razglednici s št. RM-06 in 10.

¹¹ Razglednice s št. RM-30, 72, 76 ter manj verjetno 15 ter 81.

ni bila odposlana, upodobljen vojaški objekt,¹² so na drugih dveh razglednicah upodobljeni Romi («Cigani», kot je nekdo zapisal zadaj)¹³ oziroma najverjetneje del mesta Kovel,¹⁴ ki se nahaja na severozahodnem delu Ukrajine. Ženi na poti nazaj na bojišče, potem ko se je mudil doma na dopustu, 4. avgusta 1917 napiše: »Še vedno čakam tukaj v Kowlu. Nemara pridem v Vladimir Volinjski (najverjetneje ima v mislih mesto Volodimir Volinski, ki se nahaja v bližini mest Kovel in Luck, op. a.), a seveda samo začasno in bodem od tamkaj kam prideljen ...«¹⁵

Da so Henrika zanimale daljne dežele in navade ljudi, je mogoče razbrati tudi iz njegove prošnje ženi, naj mu pošlje fotografski aparat,¹⁶ in na drugi razglednici, katero vrsto filmov za fotoaparat naj mu nabavi.¹⁷ Na eni od razglednic¹⁸ iz leta 1916 celo opiše dogodek, ki se mu je pripetil ob fotografiranju oseb. Ko je poskušal v objektiv ujeti podobo zakritih žensk na ulici, se je namreč zapletel v incident. »Večkrat vidim beračice na ulici, ki imajo popol. zakrit obraz, pred seboj pa pogrnjeno ruto za darove, večkrat pa še dete v naročju. Danes so se mi smejali, ko sem lovil ---, da bi jih fotogr., a so mi kar zbežali. Nato pa pristopi Turek in pravi: Nemoj brate ženi zakon strogo zabranjuje, da se ne sme slikati. Pomagal sem si na ta način, da sem se ustavil na ulici in z aparatom v roki prežal na »žrtve«.¹⁹

¹² Razglednica s št. RM-30.

¹³ Razglednica s št. RM-72.

¹⁴ Razglednica s št. RM-76.

¹⁵ Prav tam.

¹⁶ Razglednica s št. RM-17.

¹⁷ Razglednica s št. RM-38.

¹⁸ Razglednica s št. RM-72.

¹⁹ Prav tam.

Družina Henrika Mravljaka

Henrik Mravljak (v krstni knjigi je vpisan kot Heinrich) se je rodil 4. julija 1879 v Šoštanju očetu Ivanu Mravlja-ku, po domače Fidlu, gostilničarju, in materi Mariji, rojeni Papež.²⁰ Henrik je bil zadnji od petih otrok.

Henrikova starša Ivan Mravljak (Johann Mraulak) in Marija Papež (Maria Papesch) sta se poročila 12. februarja 1871 v Šoštanju.²¹ Ivan je v času poroke bival v Šoštanju. Bil je izučen mizar in je to dejavnost opravljal vsaj še do leta 1877.²² Rodil se je 17. maja 1840 očetu Martinu Mraula-ku, po domače Fidlu, kajžarju, in materi Mariji Kuckenberg. Henrikova mama Marija Papež je bila rojena 12. decembra 1841 očetu Jožefu Papežu (Josef Papesch), po domače Jožko, kajžarju, in materi Ani, roj. Karničnik (Anna Karnitschnik). V času poroke je bivala pri svojem očetu na naslovu Šoštanj 80; mama je bila v času poroke že pokojna.²³

Henrik Mravljak se je skoraj 34 let star 10. maja 1913 v Šoštanju poročil z Ivano (Ivanko) Rajšter.²⁴

Njegova žena Ivanka je izhajala iz znane šoštanjske družine. Njen oče Franc Rajšter (1852–1922) se je rodil v kraju Preseka v bližini Mozirja. Ker je kmetijo prevzel njegov mlajši brat, se je sam najprej podal med splavarje in kasneje v podjetniške vode; najprej je v Penku pri Šoštanju kupil žago, nato pa v Šoštanju pod gradom hišo, v kateri je ure-dil gostilno. Konec stoletja je v centru Šoštanja, kamor se je izpod grajskega griča preselila sodnija, z izgradnjo železnice Celje–Velenje pa je tu zrasla tudi železniška postaja, zgradil Hotel Avstrija, kasnejši Hotel Jugoslavija. Stavba, danes po-znana po imenu Kajuhov dom, še stoji v centru kraja. Rajšter

²⁰ Nadškofijski arhiv Maribor (NŠAM), Matične knjige (MK), Krstna knjiga (KK) Šoštanj 1868–1885, pag. 192.

²¹ NŠAM, MK, Poročna knjiga (PK) Šoštanj 1856–1886, pag. 129.

²² To se da slediti po vpisih njegovih otrok v krstno knjigo. Glej: NŠAM, KK Šoštanj 1868–1885, pag. 64, 94, 118 in 156.

²³ Vsi podatki so iz: NŠAM, MK, PK Šoštanj 1856–1886, pag. 192.

²⁴ NŠAM, MK, KK Šoštanj 1868–1885, pag. 192.

je veljal za domoljuba in zavednega Slovenca, njegova gostilna pa je postala središče slovenskega življenja v Šoštanju. Med drugim se je vanjo na začetku 20. stoletja iz družmirske gostilne pri Basistu preselila Šaleška čitalnica, prva čitalnica v dolini, ki je svoje delovanje pričela leta 1882. Rajšter je bil v obdobju pred 1. svetovno vojno tri mandate tudi šoštanjski župan in v času njegovega županovanja je Šoštanj mr. dočakal elektrifikacijo. Ob 70-letnici je bil imenovan tudi za častnega meščana v občini Šoštanj. Ivankina mati Antonija, rojena Rojnik (1858–1918), je prihajala iz Latkove vasi. S Francem Rajštrom se je poročila leta 1883 v Preboldu. V zakonu se jima je poleg Ivanke rodilo pet sinov ter štiri dekleta. Štirje fantje in ena deklica so umrli že v otroški dobi.

O tem, kako sta se Henrik in Ivanka spoznala, govori poglavje v knjigi spominov.²⁵ Medtem ko je leta 1900 Henrik, tedaj študent, še živel v trgu Šoštanj, ki je sodil v okraj Slovenj Gradec (dežela Štajerska), ter imel opravljen »E. F. Prüfung«, je v času poroke že služboval v Ljubljani. Po poklicu je bil pomočnik na deželnem sodišču.²⁶ Do tega leta je dosegel čin stražmojstra.²⁷ Poleg nemščine in slovenščine je znal še hrvaško in poljsko.²⁸

V zakonu Henrika Mravljaka in njegove žene so se rodili štirje otroci: tik pred začetkom 1. svetovne vojne Dušan (1914), Božo (1917) med njo, po njenem koncu pa Miljenka leta 1919 in leta 1927 še najmlajši sin Peter.

Henrik, ki je 1. svetovno vojno preživel kot avstro-ogrski vojak, je po vojni služboval na šoštanjskem sodišču, žena Ivanka pa je po smrti svoje matere vodila trgovino in gostilno. Med 2. svetovno vojno so Nemci družino Mravljak z najmlajšima otrokoma izselili v Bosno. Sin Dušan je takrat zaključeval študij medicine, Božo, ki se je vrnil iz španske

²⁵ Zalka Rajšter Zalar, Jelica Rajšter Ambrožič, Spomini na preteklo dobo, Velenje: Muzej Velenje, 2017, str. 117–125.

²⁶ Landesgerichtsassistent.

²⁷ E. F. Wachtmeister.

²⁸ Dokumenti iz Vojnega arhiva na Dunaju (Kriegsarchiv Wien).

*Henrik
Mravljak
v uniformi
avstro-
-ogrškega
vojaka
z ženo
Ivanko in
sinovoma
Dušanom
in Božom
med
I. svetovno
vojno.
Evidenti-
rano gra-
divo, hrani
Muzej
Velenje.*

državlanske vojne, pa se je skrival. Najprej so jih odpeljali v Stari pisker v Celju, od tam pa naprej na Hrvaško. Henrik, Ivanka, Miljenka in Peter so vojno preživel, Dušan in Božo pa sta padla: Dušan 8. januarja 1943 na Osankarici na Pohorju kot zdravnik in borec Pohorskega bataljona, Boža, ki se je izučil za trgovca, pa so Nemci zajeli na terenu in v Mariboru aprila 1942 ustrelili kot talca. Dušan Mravljak – Mrož je bil po vojni razglašen za narodnega heroja.²⁹

²⁹ Z. Rajšter Zalar, J. Rajšter Ambrožič, Spomini, str. 142–144.

Stavba Mravljakove gostilne in trgovine v času med obema vojnama. Evidentirano gradivo, hrani Muzej Velenje, zbirka Rika Mravljaka, RM-89.

Vojni, zlasti druga, sta imeli za družino Mravljak hude posledice. Ivanka je umrla že deset let po koncu vojne, 4. aprila 1954, stara komaj 66 let, Henrik Mravljak pa je umrl 26. aprila 1963 v Zgornjih Poljčanah v 84. letu starosti.³⁰ Že v prvi vojni pa je življenje izgubil mož Ivankine sestre Milke Josip Ledinek. Umrl je v ruskem ujetništvu v Samari že v zimi 1915/16.³¹ V drugo se je Milka poročila s Tonetom Kurnikom. Njuna hči Majda Kurnik je bila znana slovenska slikarka.

Henrik Mravljak kot vojaški obveznik in avstro-ogrski vojak

Po avstro-ogrskem ultimatu Srbiji 23. julija in vojni napovedi 28. julija, po ruski mobilizaciji 30. julija in potem ko je Nemčija 1. avgusta napovedala vojno Rusiji in 3. avgusta Franciji, Anglija pa je odgovorila z vojno napovedjo Nemčiji, so se 4. avgusta 1914 začeli prvi spopadi.

³⁰ Prav tam.

³¹ Prav tam, str. 127.

Že 26. julija je cesar Franc Jožef I. razglasil mobilizacijo. Slovensko ozemlje je spadalo v 3. korpus s sedežem v Gradcu. S 3. korpusom je odšlo na bojišče približno 30.000 Slovencev. V polovici polkov, to je 141, s katerimi se je Avstro-Ogrska bojevala v 1. svetovni vojni, so bili Slovenci. Najbolj znana slovenska enota je bil 17. pešpolk, imenovan polk kranjskih Janezov. Avstro-ogrsko armado so sestavljale enote skupne vojske, označene s kratico k. u. k. (kaiserlich und königlich, torej cesarsko-kraljeve), pod pristojnostjo vojnega ministrstva na Dunaju, vsaka polovica monarhije pa je imela še svojo vojsko: Avstrija cesarsko-kraljevo domobranstvo in črnovojništvo (k. k. Landwehr, k. k. Landsturm), Ogrska pa kraljevsko ogrsko domobranstvo (Magyar Királyi Honved). V črnovojniških enotah (Landsturm) so služili starejši ljudje ter bolniki in rekonvalescenti. Črnovojniški polki, med vojno so jih Avstrijci ustanovili 19, Ogri pa 33, niso bili namenjeni bojevanju, kljub temu pa so jih proti koncu vojne vse več uporabljali na fronti. Seveda so bile črnovojniške enote bistveno slabše od enot skupne vojske in domobranskih enot. Vsak avstro-ogrski polk je imel v nabornem okraju nadomestni bataljon (Ersatzkaderbataillon), v katerem so se urili vpoklicani vojaki.³²

Henrika Mravljaka je mobilizacija zajela v Ljubljani. Žena Ivanka se je takoj drugi dan po njegovi mobilizaciji s sinom, ki je bil takrat star pet mesecev, vrnila domov k družini v Šoštanj.³³

Henrik je bil ob mobilizaciji star že 35 let. Čin stražnika oziroma stražmojstra je pridobil že pred vojno, in sicer 31. decembra 1910 kot del enot deželno-brambovskega pehotnega polka Celovec št. 4 (Landwehr Infanterie Regiment Klagenfurt No. 4).³⁴ Ta čin je, sodeč po nazivih, ki jih navaja

³² Sestavek je povzet po: Marko Simić, Po sledih soške fronte, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1998, str. 12–13. V poglavju »Dve armadi« na istih straneh je sestava armade še bolj poglobljeno opisana.

³³ Z. Rajšter Zalar, J. Rajšter Ambrožič, Spomini, str. 127.

³⁴ Dokumenti iz Vojnega arhiva na Dunaju (Kriegsarchiv Wien).

sam ob korespondenci z ženo, imel tudi ob začetku vojne, vsaj med majem in septembrom 1915 (K. u. k. Wachtmeister).³⁵ Med januarjem in aprilom 1916 se omenja kot kadet, gojenec častniške šole (Kadett),³⁶ junija 1916 se prvič omenja kot zastavnik ali praporščak (Fähnrich),³⁷ že marca 1917 pa je poročnik (Leutnant).³⁸

»Žig« Henrika Mravljaka na razglednicah, ki odslikava njegova vojaška napredovanja. Evidentirano gradivo hrani Muzej Velenje, zbirka Rika Mravljaka, RM-19 in 50.

Dokumenti iz Vojnega arhiva na Dunaju (Kriegsarchiv Wien) odkrivajo podoben potek njegove vojaške kariere. 11. avgusta 1916 je bil imenovan za črnovojniškega poročnika (Landsturm-Leutnant); po drugem zapisu je bil imenovan šele 1. februarja 1917. 19. avgusta 1916 (ali morda 1. julija 1916) je bil imenovan za zastavnika (Ldst. Fähnrich). Leta

³⁵ Glej razglednici s št. RM-64 in 44.

³⁶ Glej npr. razglednico s št. RM-19.

³⁷ Glej razglednico s št. RM-04.

³⁸ Glej npr. razglednice s št. RM-79, 50 in 61.

»Žig« Henrika Mravljaka na zadnji strani razglednice.

1918 je bil poveljnik (Kommandant) gorske pekarnice (K. u. k. Gebirgsbäckerei 118),³⁹ poveljnik nadomestnega konjeniškega oddelka (Kmdt. der Pferde Ers. Abt. 212)⁴⁰ in poveljnik bolnišnice za konje (Kmdt. des Pferdespittal Nr. 172).⁴¹

1. februarja 1917 je bil z opombo »če je le možno« predlagan za povišanje z utemeljitvijo, da je miren in vesten značaj, že dalj časa zelo dober poveljnik oddelka in da se je zelo dobro izkazal v težkih razmerah kot poveljnik gorske pekarnice, pri čemer pa se kot poveljnik pekarnice v dokumentih omenja šele od novembra 1917.⁴²

Kaže, da leta 1918 svojemu imenu ni več pridajal čina poročnika.⁴³

³⁹ Glej tudi razglednico s št. RM-62.

⁴⁰ Glej tudi razglednici s št. RM-03 in 21.

⁴¹ Glej tudi razglednici s št. RM-02 in 59.

⁴² Dokumenti iz Vojnega arhiva na Dunaju (Kriegsarchiv Wien).

⁴³ Glej npr. razglednice s št. RM-22, 25, 85 in 88.

Dogajanje med 1. svetovno vojno – vojakove postaje⁴⁴

Po mobilizaciji, ki je Henrika Mravljaka zajela v Ljubljani, se je Mravljak vsaj med aprilom in septembrom 1915 večidel zadrževal v Linzu,⁴⁵ decembra 1915 pa se z razglednico že oglašja iz Galicije, iz Kovel, mesta na severozahodu Ukrajine blizu ukrajinsko-poljske meje in okoli 160 km od poljskega mesta Lublin. V času 1. svetovne vojne se je mesto »proslavilo« z bitko za Kovel kot delom znamenite Brusilove ofenzive, v kateri so v času med junijem in septembrom 1916 ruske sile odločilno porazile avstro-ogrsko vojsko in ponovno zavzele območja Galicije in Bukovine.

Mesto Linz, glavno mesto avstrijske dežele Zgornja Avstrija, kjer se je Henrik Mravljak zadrževal po svoji mobilizaciji ob začetku 1. svetovne vojne leta 1914. Evidentirano gradivo, hrani Muzej Velenje, zbirka Rika Mravljaka, RM-07.

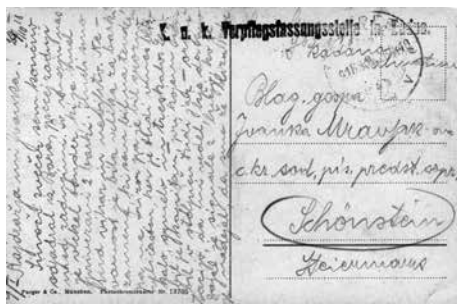
⁴⁴ Dogajanje je povzeto po ohranjenih razglednicah.

⁴⁵ Podatek se ujema z zapisom v Spominih, v katerih je na str. 127 zapisano, da je bilo Mravljakovo zbirališče po mobilizaciji, ki ga je zajela v Ljubljani, mesto Linz v Zgornji Avstriji (Linec) in da je bil tamkaj stacioniran prvo leto vojne.

Na vzhodni fronti v okolici Lublina, Chełma, Kovela, Lucka, Lvova (nem. Lemberga) se je zadrževal vsaj med januarjem in septembrom 1916, oktobra istega leta pa je sledila premestitev na južno, balkansko fronto. Novembra 1916 že piše iz Sarajeva. Od novembra 1916 do novembra 1918 se nato večinoma zadržuje v zaledju balkanske fronte, na območju današnje Črne gore in Albanije (Kotor, Podgorica, Ulcinj, Bar, Skader, Budva ...). Konec vojne in ustanovitev nove jugoslovanske države je dočakal v Budvi.

Konec vojne je Mravljak dočakal na jugu Balkanskega polotoka. Oktobra 1918 je tudi on iz Budve končno krenil na pot proti domu. Evidentirano gradivo hrani Muzej Velenje, zbirka Rika Mravljaka, RM-22.

Na osnovi ohranjenih razglednic, ki so bile odposlane med 10. in 16. marcem 1918,⁴⁶ je možno sklepati, da se je v tem času zadrževal na območju Galicije. Morda se je znašel tu ob svoji poti na dopust, kakor bi se dalo razbrati iz napisanega besedila in dokumentov iz vojnega arhiva. Ti

⁴⁶ Glej razglednice s št. RM-42, 23, 35.

razkrivajo, da je imel (oziroma da je nastopil) marca 1918 28-dnevni dopust.

Dokumenti iz vojnega arhiva razkrivajo ne le to, da je bil med vojno pri družini le trikrat – poleg 28-dnevnega dopusta marca 1918 je imel 14-dnevni dopust že maja 1915 ter prav tako julija 1917, temveč da ga je v času vojskovanja zatekla tudi bolezen. Prvikrat se je zdravil že junija 1915 v Linzu,⁴⁷ na osnovi dveh razglednic⁴⁸ pa lahko domnevamo, da se je septembra 1916 (nekaj dni ali tednov) zaradi bolezni (bolj verjetno) ali poškodbe na fronti (manj verjetno) zdravil tudi v vojaški bolnišnici v Cheľmu, ki je danes na Poljskem.

Vsebina razglednic

Kot je mogoče sklepati po ohranjenih razglednicah, je dopisovanje med zakoncema potekalo v letih med 1915 in 1918. Pisanje je bilo kratko, jedrnato, saj drugače na razglednicah pač ni šlo, čeprav je Henrik občasno poslal po več razglednic hkrati.⁴⁹ Obširneje sta si zakonca, kot je mogoče razbrati iz besedil na ohranjenih razglednicah, pisala v pismih,⁵⁰ ki pa se na žalost niso ohranila. Ker je na razglednicah malo prostora za pisanje, zelo na kratko poročata o svojem vsakdanu, o težavah, s katerimi se srečujeta; Henrik kot vojak, Ivanka pa, kot je mogoče razbrati iz Henrikovega pisanja, v svoji skrbi za enoletnega sina in preživetje družine, ki je ob začetku vojne in z moževim odhodom v vojno padlo na njena ramena. Tako ji mož ob priliki napiše: »Radi posest. sama ukreni in ne odlagaj. Radi pohišť. naredi kakor misliš.«⁵¹

⁴⁷ Glej razglednici s št. RM-64 in 63. Zdravil se je v »K. u. k. (Not)reserve Spital No. 1 Abt. 3«.

⁴⁸ Razglednici s št. RM-40 in 71. Zdravil se je v »K. u. k. Offiziersspital N. 1 der IV. Armee« - 1. vojaška bolnišnica 4. armade, soba št. 20«.

⁴⁹ To je mogoče sklepati tako po vsebini kot tudi oznakah. Glej npr. razglednice s št. RM-05, 24, 31, 39, 49, 52 ...

⁵⁰ Glej npr. razglednico s št. RM-59.

⁵¹ Razglednica s št. RM-52 (5. september 1916; poštni žig).

Ivankino pismo možu⁵²

Med ohranjenimi razglednicami z letnico pošiljanja 1915 se najde edina ohranjena razglednica, ki jo je Henriku poslala njegova žena Ivanka. Razglednico je možu poslala 4. junija, ko je bil še v Linzu v bolnišnici, vendar niti iz Ivankinega pisanja niti iz njegovega (v času, ko je bil v bolnišnici, je tudi on poslal vsaj eno razglednico na domači naslov) ne izvemo vzroka hospitalizacije. Ivanka moža v svojem pisanju sprašuje, ali zaradi slabih poštinih vez sploh prejme, kar mu pošlje, od perila in higienskih potrebščin do hrane in denarja, in ga hkrati prosi za pomoč: *»Denar za seno nemudoma pošlji, tako nujno rabimo.«* Zadnji del kratkega pisanja je posvečen njenemu sinu Dušanu, ki je februarja 1915 dopolnil eno leto. Tudi motiv Ivankine razglednice ima, čeprav najverjetneje slučajno, zelo simbolno podobo – upodobljen je trg z rekruti, vojaškimi naborniki.

Edino Ivankino pismo možu, ki se je ohranilo. Ivanka v njem med drugim zapiše: »Piši mi, kako je še s Teboj! In če boš morda le prišel!!!« Evidentirano gradivo, hrani Muzej Velenje, zbirka Rika Mravljaka, RM-64.

⁵² Razglednica s št. RM-64 (4. junij 1915; zapisano na razglednici).

Pred odhodom na fronto

Henrik je ženi leta 1915 poslal vsaj štiri razglednice. Prva nosi datum 13. april 1915 in že v svojem prvem pisanju, ko se še nahaja v Linzu, Henrik zapiše »Meni gre dobro«, a s stavkoma »Ta teden gredo 2 partiji na bojišče. Sami mladiči, ki so še le pred kratkim prišli k vojakom.« nakaže vse grozote vojne. Zase sicer doda, da odločitev o njegovem odhodu na bojišče še ni padla, da pa je dobil konja in vso opremo. Poleg kožuha je prejel papirnato perilo, tudi za ovijanje nog. »Tukaj imamo zelo občuten mraz, kot doma sredi zime.« Preselil naj bi se tudi v vojašnico, kjer je dobil »čedno sobico«, ki si jo bo delil z znancem. Da so se že leta 1915 pojavile prve težave v preskrbi ne le civilistov, temveč tudi vojske, je mogoče razbrati iz zadnjega dela njegovega pisanja, ko napiše, da je bilo po 12. aprilu težko priti do kruha (do tedaj naj bi bil dober in bel) in da ga je potrebno vzeti s seboj v gostilno ali kavarno. Nadaljuje: »Ljudje so tukaj zelo skrbni; vsak košček zemlje, ki je bil poprej zanemarjen, obdelujejo. Razdelili so vse med revne ljudi in ob nedeljah dela vse, tudi mestne žene in otroci.«⁵³

Junija se javlja iz bolnišnice. Glavna tema pogovora med zakoncema je Ivankin obisk, saj načrtuje obiskati soproga. Ta bi jo pričakal na Dunaju, kamor bi skupaj z materjo pripotoval tudi nekaj več kot leto dni star sin, saj Henrik zapiše »Upam, da bo D. dobro prenesel vožnjo.« Zapiše še »Prinesi jajca s seboj.«, nadaljuje pa s poročanjem o vojnih razmerah. A čeprav zapiše »Tukaj ne čutimo prav nič vojske.«, opis vendarle nakazuje drugačne razmere; piše, da je na ulicah srečal par častnikov, ki so govorili slovensko in imeli »v sredi par ruskih č. Nagovoril sem jih in smo se dolgo spreh. po ul. Ljudje so kar obstajali in nas oblegali. Povabili so me v tabor, a odzval se bom šele skupno s Teboj, ko prideš semkaj. Drugače se sme le od daleč gledati, sedaj bova pa lahko v tabor šla. Je zelo zanimivo. Tudi srbski tabor je blizu. Ruskih taborišč je pa v bližini več, vsako z 20–50 tisoč R.«⁵⁴

⁵³ Razglednica s št. RM-07 (13. april 1915; poštni žig).

⁵⁴ Razglednica s št. RM-63 (17. junij 1915; poštni žig).

Septembra je Henrik še vedno v Linzu, vendar pričakuje, da bo v nekaj dneh odšel. Zato je odpovedal sobo in se je za kratek čas, ker je bil njegov odhod ponovno prestavljen, celo znašel brez strehe nad glavo. Zadevo so mu pomagale urediti nune iz bližnjega samostana – »*Povedal sem to v samostanski majariji (10 minut iz mesta, kjer imajo nune kmetijo in kamor hodim vsled povabila popoldan na sladek mošt in sadje.)* –, ki so mu v samostanu priskrbele stanovanje in hrano. Zaključil s pozdravi, ki jih nune pošiljajo njegovi ženi, in tako izvemo, da je Ivanka res obiskala moža. »*In sedaj sem zopet na svojem starem mestu, ki Ti je itak znano. Tudi isto postelj imam. Tudi slabo vreme je danes kot takrat. Samo jaz sem bolj otožen, ker sem sam, čisto sam med ljudmi, takrat pa nisem bil.*«⁵⁵

Vzhodna fronta

Konec leta 1915 je sledila premestitev na vzhodno fronto, na območje Galicije. Zadnja Henrikova razglednica iz leta 1915⁵⁶ namreč že nosi motiv ruske pravoslavne cerkve v ukrajinskem mestu Kovel. Piše o tem, da zapuščajo mesto, ki si ga je dobro in z velikim zanimanjem ogledal skupaj z vsemi njegovimi znamenitostmi, hkrati pa poroča o trenutnem

Razglednica, ki jo je Henrik Mravljaka poslal iz mesta Kovel v Galiciji v petek, 10. decembra 1915. Evidentirano gradivo, hrani Muzej Velenje, zbirka Rika Mravljaka, RM-16.

⁵⁵ Razglednica s št. RM-44 (26. september 1915; zapisal Henrik Mravljak).

⁵⁶ Razglednica s št. RM-16 (10. december 1915; zapisal Henrik Mravljak).

stanju, ki je posledica aktualnih razmer. V mestu, ki je drugače štelo 30.000 prebivalcev, so se, kot piše, »sami židi razpasli« in »ne čuje se dosti druge govorice kot nemško. Vojakov kar mrgoli, posebno onih iz Nemčije. Po ulicah so same lesene tablice z novimi nem. imeni. Mesto imajo namreč Nemci zasedeno. Zelo zanimive vojne slike v naravi, kamor človek pogleda.«⁵⁷

Dežela in ljudje

Velik del leta 1916 se je Henrik zadrževal na vzhodu, kar lahko sklepamo tako po motivih kot po vsebini poslanih razglednic. Na razglednicah se pojavljajo ukrajinski etnološki motivi, podobe ljudi v nošah, pri delu in slavlju. Zanimiva je razglednica z motivom ženske v narodni noši, ki ima ob zgornjem robu v cirilici natisnjen verz »maloruske« pesmi, kot je zapisal Henrik, ki je napravil tudi prevod v latinico: »Vže sonce sidáč (vzšlo/zašlo), a jega nemáč«.⁵⁸ Razglednico je skoraj gotovo izbral s posebnim razlogom, saj jo je ženi poslal v začetku septembra 1916, ko je v njegovem pisanju že govora o umiku in premestitvah na terenu, ki pa niso potekale čisto po načrtu, saj Henrik na več razglednicah ženi sporoča, da je odhod zamaknjen. Tudi na omenjeni razglednici z datumom 7. september 1916 napiše: »Danes torej zopet še ne gremo.«⁵⁹ Poleg te pa najdemo še kar nekaj razglednic, katerih motivi nam dajejo občutek, da so bile izbrane z namenom, da slika dodatno osvetli to, o čemer piše ženi.

Tudi sam več kot o vojni piše o deželah in ljudeh. Na razglednici z datumom 24. april 1916, ki nosi podobo ulice v Lucku, kraju približno 70 km južno od Kovele, napiše: »Tukaj se človeku zdi kot bi bil na Dunaju. V G. je namreč sedaj zelo mirno, posebno odkar so n. vojaki – vsi – odšli tukaj pa je zelo velik promet. Ulice so v R. povsod zelo široke,

⁵⁷ Prav tam.

⁵⁸ Razglednica s št. RM-84 (7. september 1916; poštni žig).

⁵⁹ Prav tam.

Motiva razglednic prinašata pogled v življenje ukrajinskega kmeta. Evidentirano gradivo, hrani Muzej Velenje, zbirka Rika Mravljaka, RM-43 in RM-18.

tudi po vaseh. Ne tako kot v Benetkah, niti tako ozke niso kot pri nas. Kmečke hiše so po vaseh sicer lesene, a snažne in lepo pobeljene. Danes bodem tukaj prenočil in se vrnem.«⁶⁰ Piše tudi o navadah in šegah tamkajšnjih ljudi. O pravoslavnem božiču zapiše: »Privoščim jim ga. Postijo se namreč 6 tednov in ne jedo ne mleka, ne jajc, kaj še-le meso. Živijo od samega krompirja in kruha in se vsi strogo držijo posta.«⁶¹ Zanimajo ga tudi Judje in na razglednici, ki nosi datum 25. april 1916, na kateri je kot motiv – kot je zabeleženo na razglednici – upodobljeno židovsko prebivalstvo ruske Poljske, ženi opiše judovsko veliko noč ali pasho, s katero se Judje spominjajo svojega odhoda iz Egipta. V času praznika, ki traja osem dni, jedo poseben nekvašen kruh, ki se imenuje maca oziroma po naše opresnik. Piše: »Evo Ti židovskih ptičev na karti. Fejst fanti skoz in skoz. Danes imajo tudi praznik. »Pejsah« traja

⁶⁰ Razglednica s št. RM-55 (24. april 1916; zapisal Henrik Mravljak).

⁶¹ Razglednica s št. RM-47 (8. januar 1916; poštni žig).

namreč 8 dni. V tem času ne jedo kruha, marveč »maces«. (Kruh brez kvasa, samo iz moke in vode obstoječ.) Spomin na potov. skozi puščavo, ko niso imeli ne soli, ne kvasa, ne ognja in so »maces« samo na solncu pekli.) Seveda sem tudi jaz poskusil.«⁶² Na eni kasnejših razglednic pa ženi obljubi, da ji bo poslal nekaj »dobro dovršenih kart iz židovskega življenja, koje imam tukaj priliko študirati.«⁶³ Zanima ga tako njihova vera kot jezik in se da očitno večkrat poučiti iz prve roke »Enkrat sem bil ravno pred hišo sedeč – z nekim Židom ---- v živahen razgovor zatopljen ...«⁶⁴

Razglednica, na kateri je Henrik Ivanki poročal o Judih in zapisal: »Evo Ti židovskih ptičev na karti. Fejst fanti skoz in skoz. ...« Evidentirano gradivo, zbirka Riko Mravljak, RM-82.

Vojno dogajanje

Kako ga nove dežele in navade ljudi na vzhodu navdušujejo, se odraža tudi v njegovi prošnji ženi, naj mu pošlje fotografski aparat, kot tudi dejstvu, da o vojni, ko so se v tem času ravno na vzhodu odvijali hudi spopadi, poroča le malo. Razlog je morda tudi v tem, da se je Henrik očitno gibal v zaledju in da morda z opisi vojnih strahot ni želel še bolj naganjati strah v kosti domačim. Verjetno je tudi to, da je o vojnem dogajanju, kolikor je pač lahko glede na cenzuro, več poročal v pismih.

⁶² Razglednica s št. RM-82 (25. april 1916; poštni žig).

⁶³ Razglednica s št. RM-57 (8. avgust 1916; zapisal Henrik Mravljak).

⁶⁴ Razglednica s št. RM-49 (9. avgust 1916; poštni žig). Črteke v tekstu ponazarjajo besedo, ki je nisva uspeli prebrati.

Tako po januarski omembi, da v Kovelu »mrgoli« nemških vojakov, v začetku aprila doda: »Živahno kretanje letalcev vsako jutro – nekaj se pripravlja. Tudi danes nas je počastil r. letalec z bombami. Za cilj si je zbral kolodvor oz. vlak, pa ga je zgrešil. Mi smo ga opazovali, a nismo videli, da bi kaj vrget, še-le pok smo čuli.«⁶⁵

pri nas ...» Evidentirano gradivo, zbirka Riko Mravljak, RM-55 in RM-67.

Mesti Lvov, nemško Lemberg, in Luck v današnji Ukrajini na razglednicah, poslanih aprila oziroma junija 1916. Mravljak na prvi iz aprila 1916 zapiše: »Tukaj se človeku zdi kot bi bil na Dunaju. V G. je namreč sedaj zelo mirno, posebno odkar so n. vojak – vsi – odšli, tukaj pa je zelo velik promet. Ulice so v R. povsod zelo široke, tudi po vaseh. Na tako kot v Benetkah, niti niso tako ozke kot

Na razglednici s konca junija, ko piše iz Lvova (nem. Lemberga), kraja južno od Lucka, ženi sporoči, da ga ne bo na dopust: »Dragica moja! Strašno žal mi je, da Te ne bodem videl, a ne morem pomagati. Samo v duhu Ti pošiljam prisrč-ne, vroče poljube vedno in povsod Tvoj Te ljubeči Riko«.⁶⁶ Da se nekaj dogaja in da se razmere zaostrujejo, nam poleg tega, da naslednja ohranjena razglednica nosi datum 20. julij 2016,

⁶⁵ Razglednica s št. RM-19 (1. april 1916; zapisal Henrik Mravljak).

⁶⁶ Razglednica s št. RM-67 (30. junij 1916; zapisal Henrik Mravljak).

torej gre za več kot tritedenski zamik, in da je bil Henriku dopust preklican, potrjujejo tudi njegove besede: »*Dragica moja! Pri zelo slabem vremenu sem danes tukaj. Rabil sem 7 ur z vozom po krasni cesti, ki vodi iz K. proti Brest. Lit. Hitro sem moral opraviti in sem celo kosilo zamudil, ker moram še danes nazaj. Treba se žuriti, ker bi mi drugače naši kam odšli in bi jih bilo nerodno iskati. Resni časi!*«⁶⁷ Še nekaj več o »resnih časih« izvemmo z razglednice, ki jo je Henrik poslal 6. avgusta iz Kovela, ko zapiše: »*Tukaj sem prvič videl turške častnike in moštvo. Tudi Hindenburga sem videl v avtomobilu. Ko Turki nastopijo, bodo pač R. kmalu bežali. Dobra pomoč bo to.*«⁶⁸

V začetku septembra je že bilo govora o premestitvah (»... in izrazil svojo zadovoljnost, želeč nam v vznešenem govoru mnogo uspeha in srečen povratek.«⁶⁹), čeprav umik ni potekal čisto po načrtu. »*Danes ob 5 zj. bi bili morali že vagonirati, a se je odložilo odpotovanje. Kakor hitro dobim povelje, da moram oditi z oddelkom, Ti bodem brzojavil.*«⁷⁰ Ter 7. septembra ponovno: »*Danes torej zopet še ne gremo.*«⁷¹ Henrik namreč načrtuje, da bi se z ženo in celo sinom, ki bi ga lahko svakinja privedla do Celja, srečal na Dunaju ali Gradcu in bi ga potem del poti pospremila: »*Morala bodeš pač paziti na kolodvoru.*«⁷²

19. septembra se Mravljak javlja iz bolnišnice. Sporoča, da se mu godi dobro in da se zdravje boljša. Lahko da je bil ranjen, verjetneje pa je zbolel, saj je med vojaki na obeh straneh razsajala marsikatera bolezen. Na kratko opiše tudi razmere na fronti in je precej optimističen, čeprav se ženi oglašja v času, ko so Rusi na območju Galicije avstro-ogrsko vojsko intenzivno potiskali daleč nazaj: »*Tukaj smo daleč od fronte, a govori se, da si R. zelo prizadevajo in so se posebno*

⁶⁷ Razglednica s št. RM-12 (20. julij 1916; zapisal Henrik Mravljak).

⁶⁸ Razglednica s št. RM-66 (6. avgust 1916; zapisal Henrik Mravljak).

⁶⁹ Razglednica s št. RM-52 (5. september 1916; poštni žig).

⁷⁰ Razglednica s št. RM-43 (6. september 1916; zapisal Henrik Mravljak).

⁷¹ Razglednica s št. RM-84 (7. september 1916; poštni žig).

⁷² Prav tam.

na IV. armado vrgli, seveda zaman.«⁷³ A konec meseca, ko je sicer že zdrav, na razglednici z motivom dveh bolničark, ki stojita na hribu nad mestom Chelm, manj optimistično napiše: »Zdrav sem, a težki časi se obetajo.«⁷⁴ Je v Lublinu in se vrača v Kovel, a že naslednja ohranjena Henrikova razglednica je bila v začetku oktobra odposlana iz Budimpešte, kar kaže, da je bil Mravljak kmalu po odpustu iz bolnišnice premeščen.

Vojakovo življenje

V Mravljakovem pisanju lahko zasledimo tudi utrinke iz njegovega vsakdanjega življenja kot vojaka v zaledju. Ženi tako poroča o vremenu, aprila 1916 zapiše: »*Drugače krasno vreme ... Danes sem našel prva zelena peresa. V novoustanovljeni častn. obednici smo danes prvič dobro jedli.*«⁷⁵ ter »*Kadar bodeš poslala surovo maslo, priloži oni pajčolan, ki si ga je bila Milka vzela od Tebe. Tukaj se bodo namreč kmalu komarji oglasili. Pri nas krasno vreme, in gorko kot pri Vas v maju.*«⁷⁶ Maja 1916 pa: »*Trije ledeni možje so se tudi pri nas občutno pojavili. Slane in poznega snega pa tukaj ni.*«⁷⁷

Ženi poleg vremena piše tudi o težavah, s katerimi se srečuje, 6. aprila 1916 napiše: »*Stari nas še ni izplačal, ker pravi, da nima denarja. Poslal bodem 300 v C.*«⁷⁸ (verjetno Celje, op. a.) ter vsakdanjih stvareh: »*Predvč. sem Ti poslal zaboj s čevlji in perilom ter vrnil sladkor, ki si mi ga svoj čas poslala, ker ga ne rabim.*«⁷⁹ Večkrat zapiše tudi, kako preživlja dneve: »*Jutri se odpeljemo na obisk, kamor smo povabljeni na kegljanje. Tudi mi smo si postavili krasno*

⁷³ Razglednica s št. RM-40 (19. september 1916; zapisal Henrik Mravljak).

⁷⁴ Razglednica s št. RM-71 (26. september 1916; zapisal Henrik Mravljak).

⁷⁵ Razglednica s št. RM-19 (1. april 1916; zapisal Henrik Mravljak).

⁷⁶ Razglednica s št. RM-17 (6. april 1916; poštni žig).

⁷⁷ Razglednica s št. RM-28 (18. maj 1916; zapisal Henrik Mravljak).

⁷⁸ Razglednica s št. RM-17 (6. april 1916; poštni žig).

⁷⁹ Razglednica s št. RM-28 (18. maj 1916; zapisal Henrik Mravljak).

kegljišče na vrtu. Zgradil ga je častnik (inžener). Zvečer vedno kegljamo, šramelni vojaki pa nam svirajo.« ali »Zvečer sem v častn. kazini pri godbi in prijetni zabavi, navadno do 1 ponoči, dop. spim, pop. pa hitro mine.«⁸⁰ ter »Dolg čas mi je, ker ne dobim glasu od Tebe. Naročil sem namreč, da mi pošljejo pošto v (prečrtana beseda). Drugače pa že mine čas. Zvečer sem v častn. kazini pri godbi in prijetni zabavi, navadno do 1 ponoči, dop. spim, pop. pa hitro mine. (prečrtan del besedila) Zanimivo bo to. Tekom časa Ti bodem poslal nekaj dobro dovršenih kart iz židovskega življenja, koje imam tukaj priliko študirati.«⁸¹

Naslednjih šest razglednic je Henrik ženi poslal septembra. Bil je kočijaž, saj napiše: »... kam peljem v kočiji«⁸², medtem ko je za konja, Henrikov predhodnik jih je sicer imel kar sedem, skrbel konjski oskrbnik.⁸³ Piše ji še: »Ko sva večerjala, je eden stal pri mizi ter serviral pazeč na vsako malenkost, da ja ni bilo treba nama samima kupic nallivati ali pa bognedaj – celo smodke prižigati. Kuhati pa sam pustim doma, ker mi pride ceneje. Na razpolago imam 5 K 85 na dan, a zraven imam meso zastonj, ker za 190 ljudi seveda sami koljemo; tudi kravo z mlekom imamo.«⁸⁴

Hrepenenje po družini

Iz Mravljakovega pisanja že v prvih dveh letih njegovega vojskovanja veje hrepenenje po družini, ženi in sinu. Če se v začetku pisma obrača predvsem na svojo »(pre)drago«, tudi »najdražjo« Ivanko, pa ob zaključku pisanja in slovesu besede ljubezni in skrbi namenja tudi komaj enoletnemu sinu Dušanu ter domačim in znancem. Tako ob razglednici z mo-

⁸⁰ Prav tam.

⁸¹ Razglednica s št. RM-57 (8. avgust 1916; zapisal Henrik Mravljak). V besedilu so prečrtani posamezni deli besedila, cenzura je bila očitno vedno bolj stroga.

⁸² Razglednica s št. RM-53 (3. september 1916; poštni žig).

⁸³ Pferdewärter.

⁸⁴ Prav tam.

tivom otrok na prvi šolski dan zapiše: »Srčne poljubčke tudi naši Dušici dragi, ki bo tudi že skoraj hodila v šolo!«⁸⁵

Seveda pa Henrik ženi piše tudi o tem, kako ju pogreša, in ob obletnici poroke maja 1916 Ivanki napiše: »V prijetnih mislih na najlepši dan mojega življenja 10/5 13 se z ozirom na bližajočo se obletnico udajam prijetnim občutkom, da bodem v 10–15 dneh že pri Tebi, dragica moja. Škoda, da ne morem biti že 10/5 pri Tebi! To bi bil še-le praznik v pravem pomenu besede.«⁸⁶ Upa, da mu bodo čimprej odobrili dopust, ki ga je načrtoval v maju: »Streptal bi od nestrpnosti, ako bi moral še dalje čakati na najino končno svidenje.«⁸⁷

Kako se je veselil obiskov in dopustov, pa priča tudi prošnja Ivanki že junija 1915, ko je bil še v Linzu: »Ne čakaj. Le pridi. Tisoč prisrč. pozd. in poljubov ves Tvoj Riko«.⁸⁸ Konec leta 1915, ko je že bil na vzhodu, pa napiše: »Da bi pač tudi Ti tukaj bila kot takrat na Dunaju! Kar mrzlica me strese, če pomislim, kako neizmerno daleč sem od svoje drage ženke in sinčka. Kedaj se pa zopet vidimo!? No tudi to bo minilo! Tisoč srčnih poljubčkov vedno Tvoj Riko«.⁸⁹

Balkanska fronta

Z vzhodne fronte je bil Mravljak v drugi polovici leta, oktobra 1916, prestavljen na balkansko fronto.

Pot na Balkan

Oktobra 1916 se je že oglasil z razglednico z žigom Budimpešte, novembra pa iz Sarajeva. Na eni od razglednic z veduto mesta je ženi označil kraj atentata na avstro-ogrskega prestolonaslednika Franca Ferdinanda, ki je vodil v voj-

⁸⁵ Razglednica s št. RM-74 (10. julij 1918; zapisal Henrik Mravljak).

⁸⁶ Razglednica s št. RM-26 (5. maj 1916; zapisal Henrik Mravljak).

⁸⁷ Prav tam.

⁸⁸ Razglednica s št. RM-63 (17. junij 1915; poštni žig).

⁸⁹ Razglednica s št. RM-16 (10. december 1915; zapisal Henrik Mravljak).

no. Zapisal je: »Popoldan sem si ogledal mesto, zvečer pa že odrinemo naprej.«⁹⁰ 17. novembra je že v Črni gori. »Sivim, starim očakom Lovčenom, kojega sva na oljnati sliki pred par dnevi še gledala na Pöstlingbergu. Na prvi karti vidiš cesto, ki v serpentinah vodi čez Lovčen v glavno mesto bivše Črne gore. Moštvo je odšlo danes zj. peš, midva pa jutri zj. z avtomobilom. Junaški moj sopotovalec si ni upal zapustiti moštva, dasi imava dobre podčastnike, ter bi bil kmalu peš kresal.«⁹¹

Henrik se je ženi Ivanki na poti na balkansko fronto oglasil tudi iz Sarajeva. 9. novembra 1916 je zapisal: »Popoldan sem si ogledal mesto, zvečer pa že odrinemo naprej.«

Evidentirano gradivo, hrani Muzej Velenje, zbirka Rika Mravljaka, RM-80.

Ljudje in kraji

Novembra je Henrik že v Podgorici, glavnem mestu Črne gore. Ponovno piše o ljudeh in krajih, skozi katere potuje. O ljudeh, nanašajoč se na motiv razglednice, na kateri je upodobljen oborožen albanski vojak v noši, zapiše: »Takah kavalirjev še nisem videl do sedaj, marveč same divjake.«⁹², o deželi pa »nahaja med skalami, izkoristi ter s kamenjem ogradi. Hiše vise na golih skalah kot lastovčja gnezda. Koze in ovce se pasejo včasih na skoraj nepristopnih mestih. Narod je skrajno siromašen, a čvrst in žilav. Da bi ga naša država ne zalagala z žitom, moral bi gladu umreti. A vsekakor še hudo strada. (V Kotoru plačujejo komis kruha po 5 K.) Tukaj

⁹⁰ Razglednica s št. RM-80 (9. november 1916; zapisal Henrik Mravljak).

⁹¹ Razglednica s št. RM-05 (17. november 1916; zapisano na razglednici).

⁹² Razglednica s št. RM-24 (29. november 1916; zapisano na razglednici).

pa se sploh preplačati ne da. Jaz dobro živim, a tako ne kot v R. Dovož je težek, a dežela siromašna. Mesa je v izobilju, posebno ovc in koz. Podgorica leži v lepi rodovitni ravnini. To je prva ravnina, ki sem jo videl. Samo majhna je.»⁹³ Ženi poroča tudi o malariji, ki da je zahtevala tudi v Albaniji v kratki dobi okupacije že nad 40 tisoč žrtev.

Razglednici s podobo zakritih žensk. Na razglednici s podobo »Turkinj v pogovoru« je Mravljak zapisal: »Tukaj je ulica Mohamedancev, ker je pred 30 kraj spadal Turčiji.« Evidentirano gradivo, hrani Muzej Velenje, zbirka Rika Mravljaka, RM-01 in 45.

Vojak

Nekaj malega poroča tudi o sebi; v Podgorici je za svoj oddelek prejel osem velikih avtomobilov opreme, 150 konj, »in jutri odidem v Podgorico, kamor bodem rabil 2 dni in v kakih 10 dneh upam, da dojdem že na določen kraj, kjer bodem, upam vsaj, končno nekaj časa stalen. Čaka me torej

⁹³ Razglednica s št. RM-39 (29. november 1916; zapisano na razglednici).

še dolga pot – proti jugu.«⁹⁴ Vreme je slabo, saj, kot poroča, »Dežuje pa noč in dan, tukaj pa celo sneži. Moker sem vedno se sploh posušiti ne morem. Dela in skrbi imam mnogo. Nad 100 mož, 100 + 5 konj in odgovornost za vse, kot tudi za vso opremo. Z avtom ne morem, ker me veže odgovornost, da grem s celim oddelkom.«⁹⁵ Tudi ob koncu leta 1916 ima, kot piše, veliko dela ter skrbi za toliko ljudi in konj, vendar je zadovoljen, ker zadeve tečejo gladko, a vendar zapiše: »Nadzorovati in priganjati pa moram ljudi neprestano. Z moštvom imam velike težave, ker je število tesno odmerjeno, a sem moral že 1/2 od 1/3 oddati v bolnico 1/3 pa je malovredna za delo in za službo nesposobna. Predvč. smo enega pokopali. Bil je 50 let star.«⁹⁶

Henrik Mravljak je v času svojega zadrževanja na balkanski fronti veliko časa prebil tudi v Črni gori. Evidentirano gradivo, hrani Muzej Velenje, zbirka Rika Mravljaka, RM-39.

Naslednjo ohranjeno razglednico je Henrik napisal 22. januarja 1917. Ženi je poročal o griži, ki je razsajala med njegovim moštvom in zaradi česar je bil njegov oddelek poslan v »kontumac«, torej karanteno. Hkrati se je ženi pritoževal nad možmi svojega oddelka, katerih odpornost naj bi bila majhna, »ker so večinoma sami slabiči, a imajo jako dober tek«.⁹⁷ Glede na razmere pri sebi, čeprav sam ostaja zdrav, se zanima tudi za zdravje svojega sina Dušana; veseli ga, da je zdrav in da ni zbolel za ošpicami, ženo pa svari tudi še pred drugimi

⁹⁴ Razglednica s št. RM-36 (23. november 1916; zapisal Henrik Mravljak).

⁹⁵ Prav tam.

⁹⁶ Razglednica s št. RM-83 (23. december 1916; zapisal Henrik Mravljak).

⁹⁷ Razglednica s št. RM-45 (22. januar 1917; zapisal Henrik Mravljak).

otroškimi nalezljivimi boleznimi, zlasti pred davico (difteris) in škrlatinko (šarlahom). Na nevarnost pred škrlatinko opozori še v eni od naslednjih razglednic, ko zapiše: »*Pazi zelo na šarlah in D. (op. a. Dušanu) večkrat roke umivaj.*«⁹⁸

Vojne razmere

V začetku marca – razglednica z datumom 8. marec 1917, ki ima z roko zapisan, očitno najnovejši čin, poveljnik (Leutnant) – piše nekaj »več« o vojnem dogajanju, da je srečno dospel zopet v Lobanijo (Albanijo?), kljub temu da so pluli le ob mesečini. Po prejšnji razglednici lahko sklepamo, da se je mudil v Bosni in Hercegovini, omenja tudi Bosanski Brod in Sarajevo. Potovanje, ki je zaradi varnosti potekalo ponoči, je bilo zaradi nevarnosti italijanskih ladij prekinjeno, tako da so prišli na cilj šele v drugem poskusu. Prejšnji večer so se namreč zaradi nevarnosti vrnili v pristanišče. Pravi: »*Po morju je bila vožnja vzlic mesečini srečna. Brez vsega pa le ni bilo. Vkrkali smo se namreč že včeraj (ponoči seveda, ker podnevu je v. preveč riskirana.), a komaj smo se vozili ½ ure (brez najmanjše lučice seveda), zapazimo naenkrat več svetlobnih signalov na več straneh. Ladja se je takoj ustavila in vrnili smo se nazaj v pristanišče. Baje je bil »starker See-gang« («nemirno morje») dasi mi tega nismo opazili. So pač laški U-čolni prežali, a zaman.*«⁹⁹ Na koncu doda: »*Zadovoljen, da sem zopet na varnem in v miru.*«¹⁰⁰

⁹⁸ Razglednica s št. RM-54 (17. maj 1917; poštni žig). V vmesnem času je za škrlatinko zbolel tudi njun sin, ki so ga potem pestile še druge zdravstvene težave in je potreboval tudi zdravniško pomoč.

⁹⁹ Razglednica s št. RM-79 (8. marec 1917; zapisal Henrik Mravljak). Glej tudi razglednico s št. RM-58 (3. marec 1917).

¹⁰⁰ Prav tam.

1. svetovna vojna je zajela tudi Albanijo, kamor je pot prav tako zanesla Henrika Mravljaka. Evidentirano gradivo, hrani Muzej Velenje, zbirka Rika Mravljaka, RM-60 in 62.

Hrepenenje po miru

Njegovo nadaljnje dopisovanje z ženo – glede na ohranjene razglednice, saj jih, sklepajoč po zaporednih oznakah/številčenju, kar precej manjka – je posvečeno predvsem njegovemu vojaškemu vsakdanu ter dogajanju doma, v Šoštanju. Iz njegovega pisanja vedno pogostejše veje naveličanost in upanje na skorajšnji konec, čeprav še vedno z upanjem na zmago. Tako je 18. aprila zapisal: »... vendar sem vojske, kot vsak, zelo sit in čakam nestrpno na konec in skorajšnje snidenje«, ¹⁰¹ 20. aprila pa: »Meni gre vedno dobro. Konca si pa že zelo želim. Upajmo, da skoraj pride in nam prinese čast in mir, kar je glavno.« ¹⁰² Ženi je zaradi bližajočega se konca vojne odsvetoval nakup konj: »Sedaj konje kupovati, ko bo skoraj konec vojne, se mi ne zdi ravno umestno, ker bo po vojni

¹⁰¹ Razglednica s št. RM-48 (18. april 1917; zapisal Henrik Mravljak).

¹⁰² Razglednica s št. RM-73 (20. april 1917; zapisal Henrik Mravljak).

dovolj konj.«¹⁰³ Iz njunega dopisovanja je moč razbrati, da so bile tudi doma razmere vedno slabše, tudi civilisti so leta 1917 ob skrbi za svoje ljubljene, može, sinove, brate, vedno bolj občutili vojno, zlasti pomanjkanje. In tudi Henrik je v razglednici z datumom 20. april 1917 izrazil skrb za svojo družino, ko je zapisal: »*Ali zlo pomanjkanje trpite?*«¹⁰⁴ Beseda med zakoncema teče tudi o sinovem zdravju, ki je očitno prebolel škrlatinko, čemur je sledilo še eno poslabšanje zdravja. Ob tem se pritožuje, da mu žena ni dovolj izčrpno poročala, za čim je dejansko zbolel sin in kaj je o bolezni povedal zdravnik, o vremenu, ki je bilo na jugu Balkana že prav poletno, ko je v Šoštanju še vztrajal sneg in mraz: »*V nedeljo 1. aprila sem imel popoldan v svoji kajžici pri odprtem oknu 22 °R*¹⁰⁵ *toplote. Poleti pa bo celo 60 °R. Strašno mora to biti. In ves čas skoraj popolnoma brez dežja. Sedaj ima tukaj lepe dneve in le včasih dež, poprej pa je neprestano lilo.*«¹⁰⁶ 10. junija pa je zapisal: »*Pri nas dobro greje solnce. Imeli smo že 42 °C v sobi, a na solncu pa že 52 °C. Jaz vročino dobro prenašam in se ne bojim časa, ko bomo imeli 60 °C. Meni celo dobro stori vroče solnce, hladno vino ali pivo ter gorko kurje bedro.*«¹⁰⁷

V veselem pričakovanju

Maja se Henrik ponovno javlja s terena, najverjetneje se je mudil v Cetinju in Skadru, kjer je srečal soseda iz Šoštanja Slavka Trobeja: »*Jutri zgodaj torej odidem s konji in moštvm. Celo pot bom jezdit in upam, da dospem v 3 dneh domov. Čez skadarsko jezero se bomo seveda vsi peljali s parnikom.*«¹⁰⁸ konec meseca pa se nahaja v Baru.

¹⁰³ Prav tam.

¹⁰⁴ Prav tam.

¹⁰⁵ Gre za merjenje temperature po Réaumurjevi temperaturni lestvici, pri čemer je $1^{\circ}\text{R} = 1.25^{\circ}\text{C}$.

¹⁰⁶ Razglednica s št. RM-50 (5. 4. 1917; zapisal Henrik Mravljak).

¹⁰⁷ Razglednica s št. RM-52 (10. junij 1917; zapisal Henrik Mravljak).

¹⁰⁸ Razglednica s št. RM-38 (1. maj 1917; zapisal Henrik Mravljak).

V naslednjih treh julijskih razglednicah je Henrik, ki je mimogrede omenil, da je prejel pismo, ne pa paketov (kasneje je le prejel 5 paketov od 8 poslanih), ženo obsipal predvsem s pozornostjo zaskrbljenega moža in bodočega očeta. Žena Ivanka je bila namreč 2. avgusta 1917 rodila drugega sina Boža in je bila torej v juliju 1917 tik pred drugim porodom, Henrik pa tik pred dopustom. Henrik tako piše: *»Najdražja mi Ivanka! Pismo sem prejel, od paketov pa še nobenega. Popoldan pišem obširno pismo. V kratkem Ti bodem poslal pozdrave, a pozneje Ti jih sam prinesem in še nebroj prav srčnih poljubov zraven. Kako se že veselim na to. Pazi, dragica, da Te kaj ne prehiti. Saj se znaš varovati, varuj se torej. – Tukaj letina vzlic suše ni bila slaba. A ker je zelo malo zemlje, pridelek ne pride v poštev. Torej še enkrat: pazi in varuj se vsake razburljivosti, da ne prideš poprej v postelj, preden pridem jaz na dopust. Posebno sedaj zadnji mesec je naporno.«*¹⁰⁹ Dober teden dni kasneje pa: *»Težko čakam, da bi že minili ti dnevi, težko pa mi je obenem radi Tebe. Da bi le že bila skoraj skupaj in bi potem Ti že prestala revica. Čuvaj se draga moja.«*¹¹⁰ In še: *»Najdražja Ivanka moja! Nestrpno in hrepeneče čakam, da pohitim k Tebi, draga mi ženka.«*¹¹¹

D drugega avgusta 1917 je Ivanka rodila sina Boža, Henrik pa je uspel julija 1917 dobiti 14-dnevni dopust. Ali je dočakal rojstvo sina doma ali je moral že prej na pot, je težko reči, a 4. avgusta že piše, da je v Kovelu, da stanuje v hotelu in da mu ni potrebno pisati, dokler ne sporoči stalnega naslova. Malo pričakuje, da ga bodo poslali v »Hladimir Volinjski«, verjetno ima v mislih malo mesto v severozahodni Ukrajini Volodimir Volinski, ki se nahaja blizu mest Kovel, Luck itd. in kjer se je Henrik Mravljak mudil leta 1916. Meni, da bo v Volinjskem krajši čas, le začasno, in da ga bodo od tam dodelili novi enoti.

¹⁰⁹ Razglednica s št. RM-69 (4. julij 1917; zapisal Henrik Mravljak).

¹¹⁰ Razglednica s št. RM-46 (11. julij 1917; zapisal Henrik Mravljak).

¹¹¹ Razglednica s št. RM-70 (15. julij 1917; zapisal Henrik Mravljak).

Albanec in Albanci v narodnih nošah. Evidentirano gradivo, hrani Muzej Velenje, zbirka Rika Mravljaka, RM-24 in 79.

Septembra se ponovno oglašša iz Ulcinja s fotografijo, ki ni bila poslana in je možno, da jo je s svojim fotografskim aparatom naredil Henrik sam, medtem ko se oktobra z razglednico, na kateri je upodobljen prodor v Albanijo, javlja le s hitrimi pozdravi. Nasprotno pa deset dni kasneje, 16. oktobra, piše obširneje: »Danes jako prosto diham, ker sem včeraj že oddal poveljstvo. Tako prijeten občutek imam, ker sem brez vsake skrbi in odgovornosti. Razen tega se je še vreme uredilo in imamo zopet krasne solčne dni. Prijetno je tudi, ker ni tistega neprijetnega jesenskega hlada, ki močno spominja na zimo. Niti, kadar dežuje se ne shladi, marveč je nekoliko »južno« vreme. Jutri narediva s praporšč. še lep izlet čez hrib k pristanišču, kjer bodem zajedno inspiciral konje, ki so tamkaj prideljeni v svrhu dela.«¹¹² Konec meseca pa je zopet na starem mestu: »Dragica moja! Zopet sem na prejšnjem

¹¹² Razglednica s št. RM-56 (16. oktober 1917; zapisal Henrik Mravljak).

mestu, kamor sem sinoči srečno došel. Imamo krasen dan in vroče, da se človek na solncu poti. V moji odsot. so imeli tu vel. povodenj. V moji sobi je baje voda stala 1 m visoko. Vse klijе in raste kot v maju. Gob je zelo veliko, posebno šampinjonov, ki so najfinejše. Lepo je, a domotožje je veliko. Ko pa pride zopet ploha, bo strašno dolgočasno. Da bi že vendar bil konec!»¹¹³

Zadnja razglednica iz leta 1917 nosi datum 20. november in žig iz kraja Virpazar v Črni gori ob Skadrskem jezeru. V njej ženi naroča vsakdanje malenkosti.

Zadnje leto vojne

Zadnje leto vojne se Henrikova zgodba nadaljuje na območju Albanije in Črne gore.

Januarja se ženi javlja iz Skadra, Cetinja in okolice. Ohranjenih je pet razglednic, na katerih piše o krajih, vremenu in še marsičem, medtem ko o vojni poroča kratko. 21. januarja 1918 pomenljivo zapiše: »*Nar. sem v tem mescu samo 1 x prejel, zato tudi ne vem, če so res tago ugodne naše politične razmere.*»¹¹⁴

Na naslednjih treh ohranjenih razglednicah iz marca 1918 se njuno dopisovanje vrti okoli načrtovanega dopusta, žena, ki ji je medtem umrla mati, ga že nestrpno pričakuje: »*Olajšaj mi vsaj Ti to in se premaguj in ne žaluj preveč radi mame. Bodi trdna in misli na Bogdana, da ne bo še on trpel.*»¹¹⁵ 12. marca se ji Henrik, zanimivo, javlja z razglednico s podobo železniške postaje v Brest-Litovskem, zato se postavlja vprašanje, ali je bil tik pred dopustom premeščen ali je razlog kje drugje. Piše: »*Tako počasi mi še niso tekli dnevi kot sedaj. Celih 14 dni še imam do odhoda. Potrpeti je treba meni in Tebi in se v duhu veseliti skor. snidenja, na žalost pa pozabiti.*«. 16. marca doda: »*Danes imam malo*

¹¹³ Razglednica s št. RM-01 (28. oktober 1917; zapisal Henrik Mravljak).

¹¹⁴ Razglednica s št. RM-62 (21. januar 1918; zapisal Henrik Mravljak).

¹¹⁵ Razglednica s št. RM-42 (10. marec 1918; zapisal Henrik Mravljak).

upanja, da bo mogoče že 20/3 oditi. Na vsak način bodem o veliki noči doma. Upam, da si se že potolažila ...». ¹¹⁶

Henrik Mravljak se je marca 1918 morda zadrževal v kraju Brest-Litovsk, ki danes pripada Belorusiji. Evidentirano gradivo, hrani Muzej Velenje, zbirka Rika Mravljaka, RM-23.

Z razglednicami se je ženi ponovno oglasil maja, ko ji poroča o svoji poti nazaj na »bojno« polje. Iz vojaške dokumentacije je namreč mogoče razbrati, da je Henrik Mravljak marca 1918 res nastopil 28-dnevni dopust. Pot ga je po morju vodila mimo Splita, Dubrovnika do Kotorja. S tem je bila določena smer njegovega zaključka potovanja, ki po pričakovanju ni potekala iz Zelenike, kraja ob vstopu v Kotorski zaliv, z ladjo v Bar ter nato z železnico v Dubravo, temveč je v Dubravo potoval z avtomobilom čez Lovčen, Cetinje, Reko, do Virpazarja ob Skadrskem jezeru, pri čemer je pot iz Kotorja do Reke potekala od 9. do 3. ure popoldne, nato še eno uro po Skadrskem jezeru ter pol ure po železnici. Ko je prišel »domov«, v Dubravo, je bilo tam le še deset konj.

Ko se je na poti 14. maja 1918 mudil v Splitu, za katerega je napisal, da je »*krasno, prastaro dalmatinsko mesto*«, ¹¹⁷ a čeprav je plovba prijetna in morje mirno, kabina pa čedna in svetla, napiše »*sam sem, kar mojemu duš. (evnemu) stanju najbolj prija*«. ¹¹⁸ Naslednji postanek je bil v Dubrovniku, ki si ga je prav tako uspel ogledati. Iz pristanišča je moral proti pol ure oddaljenemu mestu, kajti tramvaj v tistem

¹¹⁶ Razglednica s št. RM-23 (12. marec 1918; zapisal Henrik Mravljak).

¹¹⁷ Razglednica s št. RM-11 (14. maj 1918; zapisal Henrik Mravljak).

¹¹⁸ Prav tam.

času ni vozil: »... pred par dnevi je izbruhnil požar v hangarju za aero- oziroma hidroplane in pri tej priliki je tudi par bomb eksplodiralo, ki so bile namenjene Italijanom. Ogenj in bombe so napravile veliko škodo in uničile tudi električno napravo. Skupna škoda se ceni na 3 ½ milijone.«¹¹⁹

Po vrnitvi se je življenje vrnilo v stare tire. Za mesec dni je prevzel konjsko bolnišnico, omeni tudi Ivankin načrtovani obisk. Slabih 14 dni kasneje piše z novega naslova in zraven zapiše, da se o njihovi usodi še ni odločilo in da bo na dosedanjem mestu ostal verjetno še celih sedem tednov.

Poroča o dogajanju v vojski in med drugim piše: »Naša veselica je včeraj dobro izpadla, posebno za Slovence. Zasedli smo dolgo mizo ter prepevali prav iz srca. Naenkrat se je okoli nas osredotočilo vse življenje, celo licitacija predmetov (po vis. voj. dostojanstveniku) se je vršila pri nas. Sedaj gremo v Dubravo k pekariji, na »Karlovo dan«, ki tudi mnogo obeta. Udeleži se ga cela slovenska in velika družba Hrv. in Čehov.«¹²⁰

Naslednja ohranjena razglednica je že z začetka julija 1918, ko se Henrik in Ivanka dogovarjata za njen obisk ter hkrati piše: »Potrpi draga moja, ker Ti sedaj ne morem obširneje pisati in niti vsaki dan, ker sem precej zaposlen. Tem obširneje se hočeva doma vse zmeniti. Ali si zadnjič videla lunin mrk. Jaz sem ga dolgo gledal. Tuk. Turki so radi njega zelo preplašeni. Pravijo, da je to za nje zelo slabo znamenje, kot tudi za Sultana. Polmesec je, kot veš, pri njih to kot naš križ.«¹²¹ Ivanka je septembra dejansko obiskala moža in skupaj sta razglednico z veduto Ulcinja z datumom 5. september 1918 napisala sinu Dušanu: »Dragi Dušan! To karto moraš dobro shraniti, da jo bodeš še čital, ko bodeš velik. Z mamico sva namreč bila na tem mestu pomorske in bitke v zraku, ki se je bila med 4 našimi in 4 sovražnimi torpedovkami in 6

¹¹⁹ Razglednica s št. RM-68 (15. maj 1918; zapisal Henrik Mravljak).

¹²⁰ Razglednica s št. RM-02 (26. maj 1918; zapisal Henrik Mravljak).

¹²¹ Razglednica s št. RM-74 (10. julij 1918; zapisal Henrik Mravljak).

sovraž. hidroplani v najini neposredni bližini (150 korakov). Bitka je trajala od 12 do ½ 3 pop. In midva sva jo ves čas zasledovala. Bil je velik slučaj, da sva ravno tako naletela. Bilo lepo in grozno, a tudi slavno, ker je bila zmaga naša. Srčno Te pozdravlja Tvoj Papa in Tvoja mamica.»¹²²

Konec vojne

Konec vojne je Mravljak dočakal na Balkanu. Ženi je poročal o zadnjih dneh vojne ter umiku in vračanju avstro-ogrske vojske z območja Albanije in Črne gore.

17. oktobra 1918 piše: *»Ti gotovo misliš, da sem se že poslovil od Črne gore, a se motiš. Čisto nemoteno sedim ob cesti, čitam časnike in uživam diven razgled, kot veš, a mimo mene noč in dan drvijo nepregledne, pretrgane gručice »r. ---« iz Alb. Izpehani in izmučeni so reveži od 16-20 dni že peš.»¹²³* Dva dni kasneje, 19. oktobra, pa poskuša ženi podrobneje predstaviti dogodke zadnjih dni v Dubravi, kjer je bil nastanjen: *»... začel se je »Rückzug« iz Albanije. Vlak je sledil vlaku, avto avtu, vse prenapolnjeno z bolniki. Par dni nato so že prihajali vojaki peš. Onemogli, razdrapani, da jih je bila groza gledati. Groznim slikam sem bil priča. Cestni jarki so bili kar posejanimi z onemoglimi in opešanimi vojaki. Železnica, kakor je tudi komodna, kot si videla, ni nikogar ...»¹²⁴*

Sam se je začel vračati šele konec oktobra. 29. oktobra 1918 ženi napiše: *»Najdražja mi Ivanka! Sinoči zvečer sem končno odjadral iz Bara, precej zadnji med zadnjimi. Po morju nas je vlekel tender, ki je imel privezani 2 barki. Imeli smo hud vihar in nevihto. Nevarnost je bila velika za barki, za mene, ki sem bil na tenderu pa ne. Prizor pa je bil grozno veličasten, ker je tudi vmes bliskalo, grmelo in treskalo. Zgu-*

¹²² Razglednica s št. RM-27 (5. september 1918; zapisal Henrik Mravljak).

¹²³ Razglednica s št. RM-87 (17. oktober 1918; zapisal Henrik Mravljak).
Črte v tekstu ponazarjajo besedo, ki je nisva uspeli prebrati.

¹²⁴ Razglednica s št. RM-81 (19. oktober 1918; poštni žig).

bil je kapitan, – pri kojem sem bil v stolpiču tudi jaz – orijentacijo, da ni vedel, kje da smo. Dajal je signale z lučjo, ko se je nadejal, da smo že blizu Budve.»¹²⁵

1. svetovna vojna se je zaključila z nemškim podpisom kapitulacije 11. novembra 1911, že prej pa so iz vojne izstopile najprej spomladi 1918 Rusija, ki so ji septembra in oktobra sledile centralne sile.

Zadnji sta predajo podpisali 3. novembra Avstro-Ogrska in 11. novembra Nemčija. Mravljak pa je že na razglednici s konca oktobra zapisal: »Kmalu nato, ko si Ti odšla, začel se je »Rückzug« (op. a. umik) iz Albanije.« Evidentirano gradivo, hrani Muzej Velenje, zbirka Rika Mravljaka, RM-81.

Piše tudi o porazu in sklenitvi mirovne pogodbe in veselju zaradi konca navkljub vdaji pod vsakimi pogoji. Zanimiv je zadnji del besedila, ki pa se žal nadaljuje na naslednji razglednici, ki se ni ohranila. V njem se že nakazujejo spremembe državne ureditve, ki je vodila k razpadu dvojne monarhije in oblikovanju novih držav, mdr. Republike Avstrije, medtem ko so se naši kraji po kratkem intermezzu skupaj z ostalimi balkanskimi narodi znašli v okviru Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev. »*Predraga moja! Spominjajoč se danes Tvojega rojstnega dne, gojim zajedno najiskrenejše želje za Te, trdno se nadejaje, da se skoraj za vedno vidimo! Sinoči so nam prinesli častniki, prišedši iz Bara z ladjo, vest o naši mirov. ponudbi pod vsakim pogojem. Tako smo željni miru, da smo vsi veseli, tudi Madž. in N. Danes pa smo bili vsi tuk. poveljniki pozvani na postaj. poveljstvo, kjer se nam je prebrala brzoj. armad. vrhov. povelj., da naj damo --- doma moštvu na glasovanje, če je za dinastijo, ali pa za*

¹²⁵ Razglednica s št. RM-22 (29. oktober 1918; zapisal Henrik Mravljak).

republ. Razložil sem svojemu moštvu pomen in na to rečem: Kdor je ...»¹²⁶

Zadnji dve razglednici sta iz novembra, ko je Henrik še vedno v Budvi. 4. novembra tako piše: *»Še vedno sem v Budvi, kajti neprestano se še valijo čete iz Albanije in Črne gore, ki rabijo kruha. Danes je došla zadnja divizija, ki je krila umik. Ententine čete prodirajo iz Skadra in Ulcinja ter so že v Virpazaru oz. o Dobri vadi 1 1/2 ure pred Starim Barom. Od Virpazara naprej bo prodiranje zelo otežkočeno, ker bo železnica razstreljena.«¹²⁷* ter še: *»Moji ljudje imajo tukaj mnogo dela. Na 10 železnih pečeh spečejo v 24 urah 5000 komisov. Razen tega se pa še 1 voj. pek. (kot moja) tukaj, a poleg tega pa še peče vojaštvo na 2 civilnih pekarijah noč in dan. Lahko si misliš, koliko lačnih želodcev je torej.«¹²⁸*

Zaključek

Z razglednicama iz novembra 1918, ki sta zadnji v zbirki ohranjenih razglednic, se Mravljakova vojna zgodba zaključí. Henrik se je, za razliko od številnih drugih, med katerimi je bil tudi mož Ivankine sestre Milke, ki je umrl v ruskem ujetništvu, po štirih letih srečno vrnil domov k družini, ženi in sinovoma. Toda že dve desetletji kasneje je v njihova življenja ponovno, tokrat še usodneje, zarezala 2. svetovna vojna.

Čeprav se v zbirki nahaja več kot 80 razglednic, se je ob njihovem prebiranju izkazalo, da je bila korespondenca na razglednicah med Henrikom Mravljakom in njegovo ženo Ivanko obsežnejša, a se je del razglednic izgubil; nekaj prav gotovo že med vojno na poti k naslovníku, nekaj verjetno tudi kasneje. Ker se niso ohranile vse razglednice, ki jih je

¹²⁶ Razglednica s št. RM-25 (31. oktober 1918; zapisal Henrik Mravljak). Črte v tekstu ponazarjajo besedo, ki je nisva uspeli prebrati. Besedilo z razglednice se nadaljuje, vendar naslednja razglednica ni ohranjena.

¹²⁷ Razglednica s št. RM-85 (4. november 1918; zapisal Henrik Mravljak).

¹²⁸ Razglednica s št. RM-88 (november 1918; poštni žig, dan neberljiv).

Henrik pisal svoji ženi, in ker se niso, razen ene, ohranile razglednice, ki jih je možu pisala Ivanka, je njuni »zgodbi« pogosto težko slediti, a tudi iz stavka ali dveh si je mogoče predstavljati vse ovire, ki jima jih je na pot postavljala vojna, ki ju je razdružila na samem začetku njune skupne poti, le nekaj mesecev po poroki in rojstvu njunega najstarejšega sina Dušana.

Morda tudi zaradi tega Henrik Mravljak ne piše veliko o vojnih grozotah, temveč predvsem o krajih in ljudeh, kamor ga je neprosto voljno vodila pot.

Viri in literatura:

Viri:

- Razglednice Henrika (Rika) Mravljaka, evidentirano gradivo, hrani Muzej Velenje.
- Dokumenti iz Vojnega arhiva na Dunaju (Kriegsarchiv Wien) za Henrik Mravljaka, rojenega 4. julija 1879 v Šoštanju, Štajerska: Vormerkblatt für die Qualifikationsbeschreibung für die Zeit vom 15. Oktober 1916 bis 4. November 1916 – K. u. k. Traindivision Nr. 14 Ersatzdepot; Vormerkblatt für die Qualifikationsbeschreibung für die Zeit von 14./5. 1918 bis 30./9. 1918 – K. u. k. Gebirgsbäckerei Nr. 118 oz. Küsternayonskommando Antivari; Haupt-Grundbuchsblatt ter Landsturmevidenzblatt Infanterie Regiment Klagenfurt No. 4.
- Nadškofijski arhiv Maribor, Matične knjige, Krstna knjiga Šoštanj 1868–1885.
- Nadškofijski arhiv Maribor, Matične knjige, Poročna knjiga Šoštanj 1856–1886.

Literatura:

- Marko Simić, Po sledih soške fronte, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1998.
- Zalka Rajšter Zalar, Jelica Rajšter Ambrožič (ur. Damijan Kljajič), Spomini na preteklo dobo, Velenje: Muzej Velenje, 2017.